



---

RECÂİZÂDE EKREM'E DAİR: BİR İHTİFÂL VE ŞAİRİN KENDİSİ İÇİN YAZDIĞI  
KİTÂBE-İ SENG-İ MEZÂR

PROF. DR. ERDOĞAN ERBAY \*

---

Öz

Recâizâde Ekrem, bir baba olarak çok acılar yaşamıştır. Dünyaya gelen üç evladı da vefat etmiştir. Kızı Piraye doğduğu gün vefat eder. Oğlu Emced üç aylıkken yatağa düşer ve bir daha ayağa kalkamaz. O da yirmili yaşlarda ruhunu teslim eder. Oğlu Nijâd ise, belki Ekrem'in en çok üzüldüğü evladıdır. Çünkü Nijâd, kabiliyetli ve gelecek adına ümit vadeden bir çocuktur. O da yirmi yaşında bu fani dünyadan ayrılır. İşte, bir insan ve bir baba olarak başından geçenler onu, edebiyat hususunda neslinden farklı bir bakış açısına mecbur etmiştir. Zaman, çocuklarının ölümünden kaynaklanan acıyı hafifletecek yerde, her geçen gün bu acıyı derinleştirir. Hayatını, ölümlerine adayan Ekrem, zaten tabiatında da var olan münzeviliğin de tesiri ile duygu ve düşüncelerini edebiyatın diline taşır. Hayatı ve yaşadıkları ne kadar acı ise, icra ettiği sanatın dili de o ölçüde acıdır. Sadece şiirleri değil, edebiyat kuramına dair te'lifleri hariç, kanaatimizce, bütün eserleri, kederi, ebedî bir hüzne dönen bir babanın feryatlarıdır.

Modern sanat ve edebiyat anlayışı, otobiyografik altyapıyı ısrarla sanat ve edebiyattan uzak tutmaya çalışır. Bu anlayışın sebebi, sanat eserinin, muhayyile tarafından ortaya konulana mutlak manada bir somutluk yüklemeye inancıdır. Hâlbuki Ekrem'in yazdıklarının tamamını, duygu ve düşüncelerini yönlendiren yaşamışlıklarının otobiyografik izdüşümleri olarak kabul etmek gerekir.

İşte, bu çerçevede Ekrem, vefat eden çocukları için tek tek şiirler kaleme aldığı gibi, Nijâd için kitap dahi te'lif etmiştir. Bunun yanında, Ekrem, tanısın tanımasın, başkaları için de şiirler kaleme almıştır. Bu şiirler,

---

\* PROF. DR. ERDOĞAN ERBAY, Atatürk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Email: eerbay@atauni.edu.tr.

“Kitâbe-i Seng-i Mezâr” başlığını taşımaktadır. Bununla beraber, yazımın da omurgasını oluşturan, kendi mezar taşı için yazdığı şiirden söz etmek lâzımdır. Ekrem’e ait şiirin adı “Kitâbe-i Seng-i Mezâr”dır. Bugüne kadar gözden kaçan söz konusu şiir metnini verip, bir takım değerlendirmelerde bulunacağız. Bu çalışmanın esasını teşkil eden düşünce, Ekrem’in bahsettiğimiz şiirini okuyucunun dikkatine sunmaktır. Ayrıca, böyle bir şiir meydana getirme anlayışının, değişen hayat biçimiyle bağlantısı münakaşa edilecektir. Diğer taraftan, Tanzimat neslinin yaşadığı medeniyet krizinin sebep olduğu inanç krizi de bu şiir metni etrafında ele alınacaktır.

**Anahtar kelimeler:** Ekrem, Servet-i Fünûn, mezar taşı kitâbesi, ihtifâl.

#### ABSTRACT

Recâzâde Ekrem has suffered a lot as a father. The three children who have come into the world have died. His daughter Pirâye died on the day she was born. Her son Emced goes to bed at three months old and cannot stand again. She delivers her soul in her twenties. His son Nijâd, is perhaps the most upset child of Ekrem. Because, Nijâd is a talented and promising boy for the future. At the age of twenty, he is separated from this fanatic world. Herein, a person and his father as a father forced him into a different perspective than literature. Time deepens the pain, which will ease the pain caused by the death of their children. Ekrem, who devotes his life to his dead, carries his feelings and thoughts to the language of literature with the influence of the hermits already existing in nature. The pain of his life and how much pain they experience, the more painful the language he is performing. Not only his poems, but his ideas about the theory of literature, in our opinion, all his works, sorrow, a crying father who is returning to eternal sadness.

The understanding of modern art and literature insists on keeping the autobiographical infrastructure insistently away from art and literature. The reason for this understanding is the belief that the work of art is to be given an absolute concreteness in the sense that it is revealed by imagination. However, Ekrem's autobiographical projections of his experiences directing his feelings and thoughts must be regarded as being

Here, in this context, Ekrem, for his deceased children, as well as writing poems, the book was even for Nijâd. In addition to this, Ekrem wrote poems for others. These poems are titled Kitâbe-i Seng-i Mezâr. However,

we should mention the poem he wrote for his own tombstone, which is the backbone of our article. The name of Ekrem poem is Kitâbe-i Seng-i Mezâr. We will give the text of the poem which has been overlooked so far, and will make some evaluations. The idea that constitutes the basis of this study is to present Ekrem's poem to the reader's attention. Furthermore, the connection between the concept of creating such a poem and the changing lifestyle will be controversial. On the other hand, the crisis of faith caused by the crisis of the civilization of the Tanzimat generation will be discussed around this text of poetry.

**Keywords:** Ekrem, Servet-i Fünûn, Tombstone inscription, commemorate ceremony

### چکیده

رجاعی زاده اکرم به عنوان یک پدر سختی های فراوانی را تحمل کرده است. هر سه فرزند وی فوت نموده است. دخترش پیرایه در همان روزی که متولد می شود فوت می کند. پسرش امجد در سه ماهگی به بستر افتاده و بار دیگر برنمی خیزد. او در بیست سالگی روحش را تسلیم میکند. پسرش نژاد احتمالاً فرزندی هست که اکرم بیش از همه ناراحتش شده است. چون نژاد پر قابلیت بود و انتظار می رفت آینده درخشانی داشته باشد. او هم در بیست سالگی از این دنیای فانی رخت بر بست. این بود که وی به عنوان پدر و آنچه زندگی بر وی چشاند است نسبت به هم عصران خویش در موضوع ادبیات متمایز بوده است. زمان نتنها تلخی فوت فرزندانش را مسکوت نکرد بلکه هر روز آتش آن را شعله و تر ساخت. اکرم سختی های زندگی و منزوی بودن روح خویش را به آثارش منتقل نموده است. تلخی زندگی به همان اندازه در آثارش به چشم می خورد. نتنها شعرهایش بلکه تمام مجموعه و آثار ادبی وی فریاد حزن انگیز و ابدی پدر می باشد.

مفهوم مدرن هنر و ادبیات مصر در دور نگه داشتن هنر و ادبیات می باشد. دلیل این تفکر نیز تلاش برای تجسم معنای مطلق در اثر هنری می باشد. حال آنکه آثار اکرم را باید انعکاسی از اتوبیوگرافی وی دانست.

اکرم برای تمامی فرزندانش که فوت کرده اند تک تک شعر نوشته و حتی برای نژاد کتاب نیز تالیف کرده است. از طرف دیگر اکرم خواه بشناسد و یا نه برای دیگران نیز شعر نوشته است این اشعار عنوان " کتاب سنگ مزار " را دارد. از طرف دیگر از شعر مزار

خویش که متن این مقاله را نیز می‌پروراند را نیز باید سخن به میان آورد. شعر اکرم با عنوان کتاب سنگ مزار می‌باشد. این متن که تا بدین روز از چشم‌ها دور مانده است را بررسی خواهیم کرد. از طرف دیگر دلایل ایجاد این شعر و پیوند آن با زندگی شاعر مورد توجه قرار گرفته است. از سوی دیگر بحران اعتقادی نیز در متن شعر بررسی خواهد شد.

**کلید واژه‌ها:** اکرم، ثروت فنون، کتاب سنگ مزار، اختلاف.

### GİRİŞ

Kurdukları medeniyetin özü, iyilik ve güzellik hamuruyla yoğrulmuş olan milletlerin, iyilik ve güzelliği herkese ulaştırmak maksadıyla teşekkülüne zemin hazırladıkları edebiyatın ölçülerini aynı özden yola çıkarak meydana getirirler. Şahsî manada farklı tercihler, fitrî bir kabulün neticesidir. Tercihin mahiyeti, şahsın, her şeyinden kendisinin sorumluluk duyacağı adımların belirlediği bir hakikatin gerçekleşmesidir. Ancak, bir millete mensup insanlar, çerçevesini dinin çizdiği, içinde örf, adet ve geleneklerin de belirleyici roller oynadıkları müşterek alanın kıymet hükümlerinden, derecesi artan veya eksilen ölçülerde sorumludurlar. Tek başına insan ve milletler, zaman çizgisi üzerinde aynı karakteri göstererek bulunamazlar. Karakteristik özelliklerin değişimi, büyük felâketlerin ardından vukua gelebileceği gibi, bu değişim, insan varlığının eliyle de gerçekleşebilir. İnsan, aslî vatanını göç ederek geride bıraktığı için, yolculuğu esnasında uğrak yerleri olan hanlarda soluklansa da menzile ulaşmadan ruhu tatmin olmayacaktır. Yeryüzü serüveninde de iniş çıkışlar tecrübe eden insan, dâhil olduğu medeniyetin dışında kalan âlemleri merakla yaşar, yabancı olduğu medeniyetleri bazen isteyerek, bazen zorunluluk sonucunda tanımak durumunda kalır.

Tarihi çok daha öncelere dayansa da, resmî olarak Tanzimat Fermanı ile yazıya geçip somutlaşan Batılılaşma sürecinde bir milletin hayatı, eski ile yeni, geleneksel ile modern arasında med-cezirlerle dalgalanmaya başlar. Varlığını konumlandırma endişesi, milletin hayatını derinden sarsarken, tecrübelerle dolu geçmişin sahiciliği, hâkim bir gücün emniyeti ile tek başına belirleyicilik makamına kurulmuş her eylemi denetlerken, gelecek, belirsiz ve karanlık dünyasını nasıl aydınlatacağını şaşkınlık içerisinde düşünüp durmaktadır. Yeni ya da modern, aklın icadı değerleri kurabilmek için her şeyden önce eski ya da geleneksel olanın ayak izlerini yok

etme mecburiyeti hissetmekte; diğer yandan, eski ya da geleneksel olan, egemenlik hakkını devretmemek için direnmektedir. Elbette, bu direnişin çok haklı iddiaları vardır. Fakat karşı karşıya kaldığı hâl, söz konusu iddiaların çözümü niyetiyle ileri sürülecek fikir ve teklifleri etraflıca inceleyecek imkânı tanımama hususunda ısrarcı davranmıştır.

### SİYASETİN EDEBİYATINDAN EDEBİYATIN KİMLİĞİNE

Tanzimat Fermanı'nın okunduğu 1839 tarihinden Yusuf Kâmil Paşa'nın 1859'da çevirdiği Telemak'a kadar geçen süre, edebiyatın tarihe, kayıtsız şartsız hizmet ettiği zaman dilimidir. Bu zaman diliminde edebiyat, kendi adına bir takım hazırlıklara girişmek yerine, ferman maddelerinin arkasına gizlenen asıl ruhu yaygınlaştırmak gibi bir göreve mecbur kılınmıştır. Siyasî ve hukukî kimlik taşıyan fermanın geniş kitlelere anlatılması, edebiyatın temel hedefi olmuştur. Bu hedefe doğru yol almayan veya yürünecek bu yolun eksiklerine işaret eden insanlar, muhtelif baskılara, sürgün ve cezalara maruz bırakılarak, sistemin zorla işletilmesi sağlanmaya çalışılmıştır. Sözüünü ettiğimiz yirmi yıllık süre, Tanzimat erdemlerinin yerleştirilip yerleştirilmesine adanmıştır. Ancak, yerleştirme ve yerleştirmede uygulanan yöntem, geleneğin öğrettiği ölçülerden istifade ile icat edilmiştir. Bu ölçü, başkasından ödünç alınan öğretilerin kabul görmesinde şüphe uyandırmayacak vasıfta olmalıdır. Yeniliklerin itirazsız kabul görmesinin en temel şartı, millet ve medeniyetin vahye yaslanan kültüründen devralınan usuller eşliğinde sunulması esas alınmıştır.

### SERVET-İ FÜNÛN MECMUASI VE BİR İHTİFALİN ANATOMİSİ

Ekrem, sanat ve edebiyat açısından olağanüstü kabiliyetleri bulunan bir insan değildir. Ancak, içine doğduğu şartlar ve zaman dilimi, onu, bir milletin tarihinde sarsılmaz bir konuma yerleştirmiştir. Çünkü mensup olduğu milletin dolayısıyla medeniyetin, süratle değişime uğradığı asırda cereyan eden bütün münakaşalara müdahil olmasa da şahadet etmek mecburiyetinde kalır. Bu mecburiyetin iki açmazı vardır ki bu asrın düşünenleri gibi, Ekrem'i de içine almıştır. İlki, ecdadının vücut verdiği Doğu kültüründen beslenerek yetişmiş olmak, ikincisi, yeni ve farklı Batı değerleriyle yüzleşmek durumunda kalmış olmaktır. Asrın insanları gibi, Ekrem için de bu durum, hazin bir ruh hâli ile sonuçlanır. Doğunun kalbi,

Batı'nın aklına teslim olmuştur. Bu teslimiyet, kalp ile akıl arasında ikirciklik meydana getirmiştir. Zihniyet değişikliği, sanat ve edebiyata farklı bir şekilde yansımıştır.

Ekrem, Servet-i Fünûn edebî ailesinin yol göstericisi, hocası, üstadı hatta bir manada bu ailenin babasıdır. Ekrem, içine doğduğu zaman diliminin şartları gereğince, edebiyat adına **ilk** ve **ebedî** olma hakkı elde etmiştir. On dokuzuncu yüzyılın son çeyreğinde, sanat, edebiyat ve şiir anlayışında köklü değişimlerin zeminini hazırlamıştır. Bununla birlikte, Servet-i Fünûn neslinin, sosyal nitelikli sanat ve edebiyat telakkisinden koparak, estetik bir sanat ve edebiyat anlayışına kavuşmasını sağlamış, bu anlayışın, mektep hüviyetiyle kurumsal kimlik kazanmasının yegâne belirleyicisi olmuştur. Ayrıca, bu mektebin mensuplarına gerçek hayatta babalık etmiş, belki de onları, kaybettiği çocuklarının yerine koymuş, bir evlat gibi bağrına basmıştır. İşte, sözünü ettiğimiz mektebin evlatları, edebiyat anlayışı ve sanat telakkisinde olduğu gibi, sosyal hayatta da babalık etmiş Recâzâde Ekrem'i vefat yıldönümünde anmak, hatırasını yenilemek maksadıyla hocalık da yaptığı Galatasaray Lisesi'nde bir ihtifal tertip etmişlerdir. İhtifalde sadece Ekrem'in talebeleri değil, kendi neslinden Abdülhak Hamid ve Sami Paşazâde Sezâî gibi isimlerle birlikte, birçok edip yer almıştır. İhtifalin, Ekrem'in vefat tarihine rastlayan kânûn-ı sâninin otuz birinci Pazar günü gerçekleştirileceği ilân edilmektedir. Mecmua, icra edilecek faaliyeti okurlarına **Üstâd Ekrem**<sup>1</sup> başlığı altında şu satırlarla duyurur: "Edebiyatımızın ilk ve ebedî üstâdlarından Recâzâde Ekrem Bey merhûm, Servet-i Fünûn âile-i edebiyesinin müşfik bir eb-i mükerremi idi. Yevm-i vefâtına müsâdif olan kânûn-ı sâninin 31. Pazar günü, Galatasaray Lisesi'nde, üstâdın arkadaşlarından şâir-i azam Abdülhak Hamid Beyle, Sami Paşazâde edîb-i muhterem Sezâî Bey ve diğer üdebâmız huzûruyla bir ihtifâl tertîb ve merhûmun hidemât-ı edebiyesini tafsîl ile âsârını tahlîl eden bir hitâbeden sonra bazı şarkı ve besteleri Dârü'l-Elhân'dan güzîde bir takım tarafından terennüm edilecektir." Gerçekleştirilecek toplantıda Ekrem'in edebî hizmetleri anlatılacağı ilân edilirken, eserlerine yönelik tahliller yapılacağı, şarkı ve bestelerinin Dârü'l-Elhân'dan bir grup tarafından terennüm edileceği de kamuoyuna duyurulmaktadır. Mecmua, bu duyurunun ardından, bir sonraki nüshasını Ekrem'e tahsis edeceğini de haber verir: "Hâtıra-i şükrânını dâimâ tebçîl

<sup>1</sup> *Servet-i Fünûn*, nr. 1537-63, 28 Kânûn-ı Sâni 1926, s. 162.

eden Servet-i Fünûn'un gelecek nüshasını hasran Üstâd Ekrem nâmına neşredeceğiz."<sup>2</sup> Bu açıklama ile yetinmeyen Servet-i Fünûn heyeti, aynı sayıda, bugünkü gazete diliyle söylersek, gelecek sayısını Ekrem'in on üçüncü ölüm yıldönümü nedeniyle ona tahsis edeceğini manşete çeker: "Gelecek haftaki nüshamız sene-i devriye-i vefâtı dolayısıyla merhûm Üstâd Ekrem'e tahsis edilecektir."<sup>3</sup>

Mecmua, 1537-63. sayısında duyurduğu gibi, 1538-64. sayısını Ekrem'e tahsis eder. Özel sayıda, Ekrem'in resmi, onun Küçüksu'da bulunan kabri, Ekrem'in cenaze merasimine ait görüntüler, ihtifal iştirakçilerinin konferans salonundaki toplu resimleri, Galatasaray Lisesi'nde konferansın icrasını belgeleyen tablolar yer almaktadır. Bahsettiğimiz resimler dışında, özel sayının muhtevasını, Galatasaray Lisesi'nde gerçekleştirilen toplantı esnasında Ekrem'e dair yapılan konuşmalar oluşturmaktadır. Muhteva tahsisinin ipuçlarını da şu cümlelerden öğrenmekteyiz: "Üstâdın on üçüncü devr-i senevî-i irtihâli münâsebetiyle bir zaman kürsî-i feyz-i tedrîsini âgûş-ı şükrânında tutmuş olan Galatasaray Lisesi'nde icrâ olunan ihtifâlin tafsîlâtını muhtevî nüsha-i mahsûs."<sup>4</sup>

Servet-i Fünûn Mecmuası'nın sayfalarını oluşturan, Recâizâde Ekrem'in on üçüncü ölüm yıldönümü için duyuru, özel sayı ve Galatasaray Lisesi konferans salonunda icra edilen ihtifale dair bilgileri bu şekilde dikkatlere sunduktan sonra, anma toplantısında yapılan konuşmaların içeriğine geçebiliriz.

#### SERVET-İ FÜNÛN NESLİNİN HİSLERİ

Özel sayının muhtevasını oluşturan bütün konuşmalar "Üstâd Ekrem"<sup>5</sup> başlığı altında verilmiştir. Başlığın hemen altında, Servet-i Fünûn ailesine ait kısa bir giriş yer almaktadır. Bir neslin varlık alanında vücut bulmasına vesile olan Ekrem için kurulan cümleler, bir devrin hislerini çok açık bir şekilde sezdirmektedir.

Servet-i Fünûn mektebinin temsilcileri için Ekrem'in öldüğü gün, bir matem günüdür. Soğuk bir günde, batan güneş gibi kaybolup gitmiştir.

<sup>2</sup> *Servet-i Fünûn*, nr. 1537-63, 28 Kânûn-ı Sâni 1926.

<sup>3</sup> *Servet-i Fünûn*, nr. 1537-63, 28 Kânûn-ı Sâni 1926.

<sup>4</sup> *Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, 4 Şubat 1926.

<sup>5</sup> *Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, 4 Şubat 1926, s. 178-192.

Arkadaş ve talebelerinden meydana gelen yaklaşık bin kişi, onu anmak için toplanmıştır. Toplantıya önderlik eden kişi, Abdülhak Hamid'dir. Bir de, Ekrem'in dostu Sami Paşazâde Sezâi Bey yer almaktadır. Servet-i Fünûn, Hamid'in karakteristik bir özelliğini bu vesileyle duyurmaktadır. Zira, Hamid'in kalbinde ve kaleminde bulunan heyecan, anlatımında yoktur. En yakın dostları arasında bile, yazdıklarını okumaktan sıkılan birisidir. Bu nedenle, konuşma metnini Celâl Sâhir Bey, güzel ve etkili bir ses tonu ile dinleyicilere sunmuştur. Ardından, Sezâi Bey konuşur, nihayetinde, Süleyman Nazîf'in herkes tarafından alkışlarla kesilen seslenişi gerçekleşir. Toplantıya dair, Servet-i Fünûn Mecmuası'nın his ve fikirlerini anlatan cümleler aşağıya aynen alınmıştır:

“Her kânûn-ı sâninin otuz birinci günü edebiyatımızın bir yevm-i mâtemi olacaktır. Çünkü **Üstâd Ekrem** böyle bu her iki manâsıyla soğuk bir günde –bir gurûb güneşi gibi- ufûl etmişti. Üstâdın dostları ve şâkirdleri şu rûz-ı siyâhın hüzn ü melâlini tadîl ve bu sene-i devriyeyi tezkâr için Galatasaray Lisesi'nde muhteşem bir ihtifâl tertîb ettiler. Galatasaray'da Üstâd Ekrem senelerce edebiyat tedrîs etmişti. Bunu bilenler ve o hâtırayı mâ-dâme'l-hayât unutmayanlar geçen Pazar günü üstâd-ı âfili yalnız kendi hâfıza ve kalblerinde değil, karşılarında da görüyorlardı. Bine yakın münevver bir cemâat bugün Galatasaray Lisesi'nde büyük konferans salonunda dîndârâne bir âyîn-i edeb icrâ ettiler. Bu cemâate şâir-i azam imâmet, üstâdın yâr-ı vefâkârı Sami Paşazâde edîb-i necîb Sezâi Bey hitâbet ediyordu. Saat dört buçukta merâsime başlandı. Abdülhak Hamid Bey'in kalbinde ve kalemindeki heyecan –şâyân-ı hayrettir ve te'essüf olunur ki- lisânında yoktur, yazdıklarını okumaktan, hattâ havâss-ı yârânı arasında bile, sıkılır. **Üstâdım** dediği dostuna ait hitâbeyi okumak üzere Celâl Sâhir Bey'e verdi. Celâl Sâhir tannân sesi, mü'essir edâsıyla okurken, Abdülhak Hamid gaşy-i te'essür, hafîbin okuduğunu şâir sanki gözleriyle inşâd ediyordu. Celâl Sâhir Bey alkışlar içinde sahnenin bir tarafından inerken diğer taraftan Sami Paşazâde Sezâi Bey çıkıyordu.

Dostu ve üstâdı hakkında yazmış olduğu mersiye-i mensûreyi heyecân içinde okudu ve heyecân içinde dinleyen sâmiîn tarafından alkışlandı. Bunu müteâkib Üstâd Ekrem'in hayrân ve şâkirdlerinden muhterem Süleyman Nazîf Bey bu nüshamızdaki müstesnâ eserini, vakûr ve âhenkdâr sesiyle okuyarak sâmiînin sürekli alkışları arasında sözüne hitâm verdi. Ondan sonra Celâl Sâhir Bey tekrar kürsî-i hitâbete çıkarak **Nijâd Ekrem**'den bazı mersiyeleler inşâd ederken herkes için için ağlıyordu. Sonra



Dârü'l-Elhân'dan bir hanımefendi ile tanburî ve kemanî iki sanatkârdan müteşekkil bir takım Üstâd Ekrem'in,

Geldi ammâ neyleyim sensiz bahârın şevki yok

nakaratlı şarkısıyla,

Sen bu yerden gideli ey saçı zer

Seni söyler bana dağlar, dereler,

şarkısını ve diğeri bir eseriyle birlikte sırasıyla terennüm ederek fevka'l-âde alkışlandılar. Hâsılı bu ihtifâl bir ibâdet-i hissiyye ve ziyâfet-i fikriyye sûretinde iki saat oradaki kadın ve erkek cemâat-i münevvereyi mahzûz ve müstefid etti. Dağılırken herkes pür heyecan, memnûn ve müteselli idi."

#### ABDÜLHAK HAMİD'İN KONUŞMASI

Talebelerinin Ekrem'e dair hislerini ortaya koyan satırlardan sonra, Abdülhak Hamid'in kısa konuşmasına yer verilir. "**Şâir-i Azam Abdülhak Hamid Bey'in Hitâbesi**" ara başlığı ile konuşma metni verilir. Hamid, Ekrem için kurduğu cümlelerde, takdirleriyle birlikte, ayrılık hasretinden de söz eder. Ekrem hayatta iken Hamid'in dostu ve üstadı, ölümlünden sonra, Hamid onun dostu ve öğrencisi olmuştur. Hamid, kimse'nin tavassutu olmadan Ekrem'in eserlerini okumuş ve istifade etmiştir. Namık Kemâl ile Hamid'i tanıştıran da Ekrem olmuştur. Namık Kemâl'in şöhretini duyduğunu, fakat kendisinden ders almadığını belirten Hamid, asıl dersi, Ekrem'den aldığını da beyan eder. Ekrem'in, Ta'lim-i Edebiyat'ta yer de verdiği Hamid'e göre, Ekrem bu âlemden gitmiş olsa da eserleriyle her zaman yaşamaya devam edecektir:

"Huzzâr-ı kirâma tebşîr edeyim ki bugün bu meclisde ebed-zinde bir tahrîrin evsâfından bahs olunacak. O tahrîr, Bahr-ı Muhî't'in dalgaları gibi evsâfı nâ-kâbil-i ta'dâd olan bir mütebahhirdir; senelerden beri kalbimdeki muhabbetle beraber mâtemi itiyâd ettiğim Recâizâde Ekrem, o vaktiyle benim hem dostum hem üstâdım idi; bense onun bugün hem dostu hem şâkirdiyim. Onunla ben yalnız münâsebet-i husûsiyyemden bahsedeceğim ve mebâdî-i hayâtıma ircâ'-ı fikr ederek diyeceğim ki bu abd-i ahkar ne Kemâl'in ne de hiç kimsenin dahl ü delâleti olmayarak Ekrem'i

kendi kendime okumuş, sevmiş ve beğenmiş ve yazılarından çok şey öğrenmiş idim. Hattâ Kemâl ile beni yekdiğërimize tanıtan da o zât-ı merhûm ve muhterem yani Recâizâde Ekrem'dir.

Kemâl'i sîten bilmez değildim, diyemem. On beş on altı yaşlarında olduğum hâlde Tahran'dan avdetle Erzurum'da tevakkuf ettiğim zaman Namık Kemâl'in Avrupa'ya firâr ettiğini heyecân ile işitmiş idim. "Tasvîri Efkâr" gazetesi başmuharririnin o veçhile istibdâddan firârı bana bir sâika-i hürriyet yahud sâika-i şevk u gayret olmuş idiyse de henüz kendisinden ders-i edebiyat almış değildim.

O dersi İstanbul'a avdetimden sonra evvelâ Ekrem'in eserinden almıştım. Mü'essir-i mükerremi tanımak ise bir iki sene tahassürden sonra bana nasîb olmuş idi. Bilâhare Ekrem beni Ta'lîm-i Edebiyat'ına kabûl etti ki o zaman ikimiz de Kemâl'in telâmîzinden bulunuyorduk. Merhûm Recâizâde vefât etmiş, fakat memleketimizin muhît-i irfânında lâ-yezâl âsâr-ı hayât bırakmıştı. Onlardan bir kısmını bu musâhabede Süleyman Nazîf'ten istimâ' edeceğiz."

Servet-i Fünûn ailesi, Abdülhak Hamid'in konuşması ile ilgili ayrıntıları aktarırken, Hamid'in fıtrat ve tabiatına dair önemli bir noktaya da işaret etmiştir. Türk edebiyatına manzûm ve mensûr sayısız eser kazandıran; hayatı boyunca devlet memuru sıfatıyla dünyanın değişik yerlerinde resmi vazifeler yerine getirmiş olan Hamid gibi bir insanın, konuşmasını Celâl Sâhir Bey'e emanet edip okutması, kalem ile kelamın birbirinden ne kadar farklı olduğunu ortaya koymaktadır. Birçok insanın toplandıkları salonda, salondakilere hitap etmek şöyle dursun, arkadaşları ve en yakınları karşısında bile konuşmaktan sıkılan Hamid'e dair yapılan açıklamalar, kişiliği ile ilgili dikkat çekici teferruattır.

#### SAMİ PAŞAZÂDE SEZÂİ'NİN HİTÂBESİ

Ekrem'in neslinden bir edibin, arkadaşısı ve dostunun hatırasına kurduğu cümleler dikkate şayandır. Çünkü Sezâî'nin ifadeleri, hem Ekrem'in şahsiyetini daha güzel ele vermekte hem eserleriyle ilgili kanaatlerini meydana koymakta hem de bir baba olarak Ekrem'in yaşadıklarını dost gözüyle nakletmektedir. Hamid'in hitabesinden sonra, "Sezâî Bey'in Hitâbesi" başlığıyla duyurulan metnin muhtevası hem öğretici hem de olağanüstü derecede hissi bir karakter taşımaktadır.

Sezâî, konuşmasına, Ekrem'in Vuslat ve Süreksiz Sevinç adlı eserlerini okuduğunu belirterek başlar. Bu iki eseri okuduktan sonra, yeni ve başka bir hayata adım attığını, kendisini canlandırdığını, geniş ufuklara doğru yol aldığını dile getirir. Ona göre Ekrem, sadece büyük bir şair değil, bütün bir şiidir. Öyle ki, şiirlerin hüznü ve gamlı ruhudur. Şiirleri dalgasız, sessiz ve yavaş yavaş kalplere dolan bir şiidir. Bu nedenle Ekrem'in dehası, sanat ve edebiyatseverler için daima yol gösterici işaret olacaktır:

“Gerçi Ekrem'in, o şiir-i fazîlet âliminin ufk-ı rü'yetimizden gurûb-ı hazînini yâd ettiğim anlarda gözyaşlarım benden ayrılırken bana ağlıyor.

Ekrem'in ilk defa okuduğum bedî'ası -Vuslat- veya Süreksiz Sevinç idi. O eserinde bir vedâ tasvîr ediyordu ki kalb-i aşkın, avâlimi güzâr ederek derinden derine gelen darabânı işitiliyordu. O kitâbı okuduktan, gördükten sonra yeni bir hayât, başka bir hayât hissetmeye başladım. Bir dest-i ihyâ-kâr elimden tutarak bana gözlere görünmeyen yeni ufuklar gösteriyordu. Üstâd Ekrem, yalnız büyük şâir değil, bütün bir şiidir. Bütün o şiirlerin rûh-ı mahzûn ve mağmûmudur.

Şiirleri, dalgasız, âvâzesiz, derinden râkid râkid cereyân ederek kalblere munsab olur.

Seneler geçtikçe o hüzn ü gam artıyordu. Âsârında, ahvâlinde dâimâ bir yol, başka âlemlere çıkacak bir yol arıyor gibi idi. Bu ızdırab, bu mechûlâta âid hicrân içinde bir an oldu ki aradığını buldum zannetti. Nijâd... Evlâd muhabbeti ile bahtiyâr oluyordu. Fakat o bulduğunu kucaklamak için kollarını kapamak üzere iken ma'bûde-i hayâlini türâb olmuş gördü.

Kendi mezârı için yazdığı kitâbede diyor ki:

Mevtin ne ni'met olduğuna eyle intikâl

Tahte's-serâ huzûr-ı dil-i bî-karârı gör.

Artık Ekrem kürre-i arzdan sıkılıyordu. Muzdarib olduğu âheng-i tabiattan feryâd ediyordu.

Ekrem yeryüzünde nâ-mütenâhîliğin başlangıcı idi.

Mehcûr-ı yâr-ı mahrem ü bî-gâneyim bugün

Âhir ne oldu dâ'iyye-i iştihârı gör.

Ekrem niçin böyle diyorsun! Sen edebiyatın rûhu idin. Rûh için yaş, ölüm yoktur. Cihânın en büyük sadmelerine rehberi olan dehâ-yı necât,

dehâ-yı metânetle galebe ederek bir kat daha itilâ eyleyen millet, efdal-i her hükûmet olan Cumhûriyet asırları arasında yükselecek olan cebhe-i bülendin şaşa'a-i ebediyetle münevver olduğu hâlde rakîk ve hassâs bir edebiyata, büyük bir fazîlete çıkacak yolu dâimâ gösterecek, dâimâ tenvîr edeceksin sevgili ve âlî üstâd."

#### SÜLEYMAN NAZİF'İN EKREM'İ

Hamid ve Sezâî'ye ait hitabelerin, mecmua sayfalarına yansımaları buraya aktardığımız satırlarla sınırlıdır. Bununla birlikte, özel sayının geri kalan büyük kısmını, Süleyman Nazîf'in fikir ve hislerini içeren metin oluşturmaktadır. Ancak, bu uzun metnin hepsini bir makale ölçüğünde buraya koymak mümkün olmadığı için, çok kısa bir bölümünü nakletmeyi uygun görüyoruz. Zira konuşma metnini bir bütün hâlinde Süleyman Nazîf'e dair bir çalışmada kullanmak üzere, "**Süleyman Nazîf Bey'in Musâhabesi**" işareti ile yayınlanan sohbetten kısa bir bölümü alıntılıyoruz:

"On üç sene evvel İstanbul'un böyle bir kış gününde, muazzam ve münevver bir cemâat, Şişli'deki bir hânedan *Küçüksu* makberesine vakûr bir tabut naklediyordu. Ben o gün İstanbul'dan pek uzakta, bugün yâd-ı yetîmiyle muzdarib bulunduğumuz Musul'da idim. Şişli'den Boğaziçi'ne geçen bu mevkib-i uhrevîyi Dicle sâhilinden ve ta *Ninova* şehri harâbelelerinin karşısından hayâlen takîb ve teşyî' ettim. O tabutun içindeki, Recâizâde Ekrem idi. O tabutun muhtevâ-yı mükerremi şâir-i azamın kırk sene evvel başka bir münâsebet-i mü'ellime ile dediği gibi, ezelden gelip, ebede gidiyordu.

Ve o tabut, ebediyyeti hâmil idi."

#### EKREM VE KİTÂBE-İ SENG-İ MEZÂR BAŞLIKLİ ŞİİRLERİ

Araba Sevdası romanının kısa mukaddimesinde kendisinin de ifade ettiği üzere, Ekrem'in tabiatı münzevidir. İnsanlar, tabiatları gereği farklı işlerle uğraşmaktan zevk alırken, o, okuyup tefekkürden hoşlanır. Bir de, bu münzevi tabiatı sürekli besleyen ve hayatı boyunca peşini bırakmayan hüznün kaynağı, dünyaya geldiği anda dünyayı terk eden kızı Pirây'e'nin ölümüdür: "Kızım Pirây'e -ki dünyâya geldiği saat dünyâdan gitmişti- Kü-

çüksu civârındaki kabristânın bir köşesinde hâk-i ber-ser-sükûndur.”<sup>6</sup> Ardından, oğulları Emced ve Nijâd'ın ölümleri, var olan hâli daha da derinleştirir. Ekrem'in çocukları için duyduğu tahassür, nazım ve nesir, bütün eserlerinin belirleyici konusu olmuştur. Öyle ki, yaşadığı zaman dilimleri, ölümlerin işgalindedir. Şiirlerindeki ölü meselesi, felsefî ve ontolojik bir tefekkürün diyalektik izleği olmaktan uzaktır. Aynı şekilde, ledünnî ilme sevk ederek metafizik âleme yakınlık mı kesbine de kapı aralamaz. Ailesine mensubiyeti bulunanlar başta olmak üzere, çevresinde gördüğü veya başkalarından duyduğu ölüm hadisesi, Ekrem için, her zaman şiirin ve düşüncenin yegâne kaynağını teşkil etmiştir.

Ekrem'in sanat ve edebiyat anlayışına getirdiği yeni bakış açısı da bu çerçevede ele alınmalıdır. Sanat ve edebiyatı, insan hayatını düzenlemede rol almak, Batılı anlamda terakkiye zemin hazırlamak, kısaca, sorumluluk altına girmek gibi, **faydacı** bir anlayıştan beri tutmuştur. Ekrem, edebiyatın özellikle de şiirin, **güzeli** anlatmasını bekler. Fakat onun şiirden beklediği **güzellik** tek bir düzlemde değildir. Birincisi **fikir güzelliği**, ikincisi **hayâl güzelliği**, üçüncüsü ise kalbe doğan **his güzelliği**dir. O, bu üç güzellikten sonuncusunu yani kalbe doğan hisleri öne çıkarır. Zira insanın ruh dünyasına öncelikli tesir eden bu hislerdir. Ardından, hayâl güzelliği gelir, en sonunda da fikir güzelliği yer alır. Ekrem'in şiire taşıdığı **güzellik** kavramı, on dokuzuncu yüzyıl şiir anlayışını da kökten değişikliğe uğratmıştır. Şiire getirdiği bu anlayış, onun eserlerine insanın şahsî hislerinin aynası olarak bakmamızı da zorunlu kılar.

#### EKREM'İN KENDİSİ İÇİN YAZDIĞI ŞİİR İLK KEZ OKUYUCUNUN

#### HUZURUNDA: EKREM'İN KENDİSİ İÇİN YAZDIĞI BİLİNMEYEN BİR ŞİİRİ

Bu satırlarda sözü edilen **başlıksız** şiir, Servet-i Fünûn Mecmuası tarafından iki defa yayımlanır. Her iki yayında, yayınlanma nedeni ve şiir metninde herhangi bir farklılık yoktur. Şiir metninin ilk yayını, Servet-i Fünûn Mecmuası'nın 27 Ağustos 1341/1925 tarih ve 1515-41 numaralı sayısında. Mecmua, Ekrem'in **başlıksız** şiirine sayfalarında yer verirken, bahse konu olan şiir metninin daha önce herhangi bir dergi veya gazetede, matbu bir yayında yer almadığını, mezar taşına da kazınmadığını ifade

<sup>6</sup> Recâizâde Mahmut Ekrem, *Zemzeme* I, Birinci Tab'ı, Matbaa-i Ebüzziya, Kostantiniyye 1299, s. 14.

ettikten sonra, Ekrem'in hatırasına hürmeten böyle bir harekette bulduklarını beyan eder.

Ekrem'in, bahse konu olan şiir metni, *Servet-i Fünûn Mecmuası'nın* sayfalarında kendine yer bulur. Şiir metninden hemen önce kısa bir açıklamaya yer verilir. Açıklamada, söz konusu şiirin, Ekrem'in vefatından yirmi beş yıl önce yazıldığı vurgulanırken, mezar taşına yazılmadığı gibi, herhangi bir süreli yayında ya da matbu bir eserde yer almadığına dikkat çekilir. Bu yüzden, Ekrem'in hatırasını ihya maksadıyla *Servet-i Fünûn'un* sütunlarına dercinin bir borcu ifa manasına geldiğini de belirtirler. Fakat bu kısa notta çok daha dikkat çekici olan nokta, şiiri, bizzat Ekrem'in kendisi için yazmış olmasıdır. Başkaları için yazılan kitabeler bir yana, bir şairin kendi mezar taşı için şiir meydana getirmesi, bir ilk olsa gerektir: "Üstâd Ekrem'in -irtihâlinden tam yirmi beş sene mukaddem- kendisi için yazdığı kitâbe ne seng-i kabrine nakş ne de bir sahîfe-i matbû'aya derc edildiğinden edîb-i mağfûrun kıymetdâr hâtırasını ihyâ için neşr ediyoruz."<sup>7</sup>

Şiir metninin aynı gerekçe ve aynı açıklama ile ikinci kez yayınlanması, bir yıl sonraya rastlamaktadır. Şiirin yayınlanma aralığı bir yıl gibi görünmekle birlikte, 1925'ten 1926'ya geçişin ilk ayıdır. Ekrem'in şiiri, *Servet-i Fünûn'un*, 4 Şubat 1926 tarih ve 1538-64 numaralı sayısında yayınlanır. Şiirin ikinci kez yer aldığı *Servet-i Fünûn Mecmuası*, Ekrem özel sayısıdır. Daha önce üzerinde durduğumuz toplantı konuşmalarının metinleri, hatiplerin kürsüyü teşrif düzenlerine göre sıralandıktan sonra, Ekrem'e ait şiir metni yeniden, daha önceki yayında yer verilen açıklama da aynen korunarak neşredilir: "Üstâd Ekrem'in -irtihâlinden tam yirmi beş sene mukaddem- kendisi için yazdığı kitâbe ne seng-i kabrine nakş ne de bir sahîfe-i matbû'aya derc edildiğinden edîb-i mağfûrun kıymetdâr hâtırasını ihyâ için neşr ediyoruz."<sup>8</sup>

Ekrem'in ilk defa aktardığımız şiirine başlıksız dememiz, her iki yayında da bir isim altında karşımıza çıkmamasındandır. Fakat mecmuanın düştüğü açıklamada geçen "kendisi için yazdığı kitâbe ne seng-i kabrine nakş ne de sahîfe-i matbû'aya derc..." diye devam eden cümleden yola çıkarak, şiir, bir **Kitâbe-i Seng-i Mezâr** olarak adlandırılabilir.

<sup>7</sup> *Servet-i Fünûn*, nr. 1515-41, 27 Ağustos 1341, s. 226.

<sup>8</sup> *Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, 4 Şubat 1926, s. 192.

### Medeniyet Şiirinden Ben Şiirine

Siyasî ve askerî alanlarda çok daha önceden başlamış olan değişimlerin edebiyat adına gerçekleşmesi için, on dokuzuncu asrın ikinci yarısını beklemek gerekiyordu. Düşünce ile uygulamanın birbirini ne kadar desteklediği tartışmalı olsa da ilk dönem Tanzimat sanatkârının iddiası, önceki nesillerin sanat ve edebiyat sahasındaki uygulamalarının doğru olmadığıdır. Sahadaki doğruluğu ölçecek terazinin hakkaniyet kefesinde, yazılı kültürün halka ait dünyayı kucaklamadığı görüşü belirleyici bir unsur olarak yer almaktadır. Ancak, ilk Tanzimat neslinin geliştirdiği bu muhalefet, idealizmin nişanesi olarak kalmak gibi bir dayatmayı inşa etmiştir. Halkın günlük hayatını kolaylaştıracak, çözüm önerileri sunacak, akılcı ve faydalı bakış açıları üretecek yerde, mağlubiyetin sorumluluğunu galip olana yükleyip, terakkinin önünü de kapatmıştır. Zira tarih yapma rolünü kaybeden mağlup, rol kaybının nedeni/nedenleri üzerinde kafa yorup kendini yenilemek ve ileriye bakmak yerine; geçmişte başardıklarının ebedi yokluğuna mersiyeler yazıp ağıtlar döken gündelikçi bireylerin yetiştirilmesi için ön açmanın gayretine düşmüştür. Hakikat şudur ki geçmişin aynası bugünü yansıtıyorsa, geçmişe ağıtlar yakmak yerine, geçmişe ayağa kaldıran değerlerin şimdiki de tesise güç yetirebileceğini, ama şimdinin gerekliliklerini göz ardı etmeden bir terkiyle harekete geçmenin esas olduğunu da unutmamak lâzımdır. İnsanın yeryüzü yolculuğu, iyi ve güzele doğru atılan adımlar bütünüdür. Bu bütünlük, aynı zamanda hakikatin de tecellisidir. Hakikatin tecellisine memurluk vazifesi de insana verilmiştir. Yoldan gelip yola gitmekten maksat, şahsiyetli bir varlık inşa etmektir. Şahsiyet, kâmil olmakla tamamlanmış olur. Ruhun zaferi, tabiatında var olan sonsuzluğunu yakalamaktır. Bu olgunluk arayışı, milletler ve medeniyetler için de geçerlidir. Maksat, gerilemek değil, ileri gitmektir. Evet, "her kemalin bir zevali vardır." Ancak, zevalin sebeplerini dünle birlikte kendinde de aramak yerine, hep geçmişe suçlamak meselenin parçası olmaktır.

İşte bu nedenle, Ekrem'in Kitâbe-i Seng-i Mezâr başlıklı şiirini, on dokuzuncu asırdaki zihniyet değişiminin bir dışavurumu olarak okumak gerekir. Klâsik şiirin beyit yapısı esas alınarak şekillendirilen eser, dil, üslup ve anlatım açısından, tamamen Ekrem'in hayatını tasvire imkân verir niteliktedir. Doğrudan doğruya muhatap seçtiği ziyaretçiye seslenen şair, hakikatin tecellisi karşısında insanın yaşadığı acziyeti derinden sezdirir.

Şöhretli şairin harabeye dönmüş mezarını işaretle başlayan şiir, her mısradada şiddeti artan bir hüznün peşinden yol alır. Mısralar ilerledikçe insanı kuşatan bir kötümserlik hâkim olur. Çevresinde gördüğü her eşya ve hadisede, içinde bulunduğu ruh hâlini sezen Ekrem, söz konusu bu hüznün tablosuna, tefekkürünün özü olarak bakar. Esen, yağan, tozan yani hareket ifade eden her şey, onun ızdırabını alevlendirir. Hayatının bütün perdeleri ölümle açılıp kapanan bir insanın mısraları, keder zirvesine tırmanmak için kurulan merdiven basamaklarıdır. Şiirin sonunda ise, Allah'a sığınan ve Peygamber'den şefaahat dilenen bir müminin teslimiyetine şahit oluruz.

Zâ'ir takarrüb et! Şu muhakkar mezârı gör;

Vâlâ-makâm-ı şâ'ir-i şöhret-şi'ârı gör.

Bak hâlîme şu cây-ı sükûnet-karârda!

Encâm-ı kâr-ı dağdağa-i rûzgârı gör.

Bak dahme-i melâl-i hayât-ı garîbime!

Etrâfını ihâta eden iğbirârı gör.

Mâhiyyet-i tefekkürümün tercümânıdır;

Benden gubârıma şu hazîn yâdigârı gör.

Fehm et küdür-ı tyetimi hâk-i tîreden,

Bak hüzn-i tab'ıma, şu yığılmış gubârı gör.

Mevtin ne ni'met olduğuna eyle intikâl,

Tahte's-serâ huzûr-ı dil-i bî-karârı gör.

Mehcûr-ı yâr-ı mahrem ü bî-gâneym bugün,

Âhir ne oldu dâ'îye-i iştihârı gör.



Bir âh-ı bî-devâm-ı dem-i vâpesîn imiş,  
Mefhûm-ı şevk-i zemzeme-i iftihârı gör.

Yâ Rab bi-aşk-ı hazret-i peygamber-i güzîn,  
Şâyân-ı merhamet bu güneh-kâr-ı zânı gör.

Ey ümmetin şefî'i Muhammed-i dem-hesâb,  
Ayn-ı keremle Ekrem-i feryâd-kârı gör.  
Târîh-i tahrîri 1307

### SONUÇ

Recâizâde Ekrem'in, manzûm ve mensûr yazdıklarının tamamı hayatına dâhildir. Başka bir ifade ile söylenirse, sanatı, hayatına dâhildir. Sannattan hayata değil, hayattan sanata giden bir şairin varlığına somut timsal aranırsa, bu isim Ekrem olmalıdır. Ömrünü ölümlerine vakfedip onları diri tutan şair, ölmeden önce ölümler arasına kendi varlığını da yaşayan bir ölü olarak koymuştur. Bununla da kalmayan Ekrem, sanat ve edebiyat tarihinde eşine az rastlanır bir tarzda, ölümünden yirmi beş sene evvel, kendisi için mezar taşı kitabesi yazarak bu hakikati de ispat etmiştir.

Ancak, Ekrem'in ölümleri karşısındaki tavrı, ne İslâmî gelenek çerçevesi içerisinde özgün bir algının önünü açmış; ne de felsefi manada ontolojik ve epistemolojik bir çığırın yol göstericisi olmuştur. Ölümlerin, düşünce dünyasında bu şekildeki tezahürünün nedeni, şairin, hikemî ve felsefî alt-yapıdan mahrumiyetidir. Ölüm hakikatini, insan, kültür ve medeniyet meselesi olarak kavrayıp diyalektik bir sürecin başlangıcını gerçekleştirmek yerine, hadiseyi ölümleri etrafında şahsî bir hüznün türbesi hâline getirmiştir. Hem baba hem insan olarak fitrî belirleyici hissiliğin yanında, sosyal şartları da dikkate alırsak vukua gelen şeyler, kolay katlanılır mahiyette değildir.

Medeniyet kodlarının tersyüz edilmesi, sevinci ya da hüznü, mutluluk ya da kederi paylaşarak azaltıp çoğaltmayı ortadan kaldırmıştır. Böyle bir anlayışın neticesi ise insanın hayat hikâyesini şekillendiren bütün hadiselere tek başına katlanmak gibi bir güçlüğü de zorunlu hâle getirmiş olma-

sıdır. Saadet ve kederi şahsî çerçevenin dar kalıplarından kurtararak milletin paylaşım alanına taşıyan anlayış kırılmaya uğramıştır. Madde ile ruh arasındaki çatışmanın neticesi olan inanç krizi, günlük hayatı etkilediği gibi, on dokuzuncu asır Osmanlı aydınının dünyasında çok büyük yıkımlar meydana getirmiştir. Dinin telkin ve tavsiye ettiği birlik fikrinin okumuşlar nezdinde değersizleşmesi, geleneksel kuralların belirlediği hayat tarzını önceleyen halkla okur-yazarlar arasında bundan böyle kapanmayacak derin fikir ayrılıklarına zemin hazırlamıştır. Ortak duyuş ve düşünüşteki ayrılık, aydınının aleyhine gelişmiş ve zihniyet olarak savrulmasına neden teşkil etmiştir. Bu savrulmanın ruh köklerinde açtığı oyukları tedavide başarıya ulaşamayan aydın, içe dönük bir âlem inşa ederek, sevinç ve hüznünü tek başına yaşamak zorunda kalmıştır. Ekrem'de, hem kendisi için hem de başka insanlar için yazdığı mezar taşı yazıtlarında, geçmişle gelecek arasındaki kopuşu yansıtan bir zihniyetin tezahürlerini görmek mümkündür.

#### KAYNAKÇA

Recâizâde Mahmut Ekrem, *Zemzeme I*, Birinci Tab'ı, Matbaa-i Ebüzziya, Kostantiniyye 1299

*Servet-i Fünûn*, nr. 1515-41, 27 Ağustos 1341.

*Servet-i Fünûn*, nr. 1537-63, 28 Kânûn-ı Sâni 1926.

*Servet-i Fünûn*, nr. 1538-64, 4 Şubat 1926.